

Yhitynehen Kanšakuntien deklaratiyo alkuperäiskanšojen oikeukšista

On hyväkšytty Yleiskokoukšen piätökšellä 61/295 13. šyyškuuta 2007

Yleiskouš, kumpani

toimiu Yhitynehen Kanšakuntien peruškirjan piämiärien ta prinsippijen mukah, šekä nojautuu šiihi, jotta valtijat täytetäh tunnollisešti niillä peruškirjan mukah kuuluvat velvollisuuvvet,

vakuuttau, jotta alkuperäiskanšat ollah yhenvertasie kaikkien muijen kanšojen kera, šamoin kun še tunnuštou kaikkien kanšojen oikeuven olla erilaisie, pityä iččie erilaisina ta tulla kunnivotetuiksi šemmosina,

vakuuttau niise, jotta kaikki kanšat vaikutetah ošaltah ihmiskunnan yhteheisen perinnön muovoštajien sivilisaatiyojen ta kulttuurien moninaisuuteh ta rikkahukšeh,

vakuuttau lisäkši, jotta kaikki opit, toimintaprinsipit ta käytännöt, kumpaset perušsetah ajatukšen kanšojen tahi yksilöjen paremmuuvvešta niijen kanšallisen alkuperän tahi rovullisien, uškonnollisien, etnisien tahi kulttuurisien erojen peruštehella tahi puolušsetah tätä ajatušta, ollah rasistisie, tietehellisešti viärijä, oikeuvellisešti voimattomie, moraalisešti moittittavie ta sosiaalisešti epäoikeuvenmukasie,

vahvistau, jotta alkuperäiskanšat voijah käyttöä oikeukšieh vapuana kaikešta diskriminoinnista,

on huoleštun šiitä, jotta alkuperäiskanšat käršittih istorijallisista viärykšistä šen lisäkši šentäh, jotta niijen alovehilla oli muovoššettu šiirtolaiskylie, niijen maita, alovehie ta luonnonvaroja oli riisetty ta niitä on šillä keinoin eššetty käyttämästä erityisešti oikeuttah kehittyö omien tarpehien ta etujen mukah,

tunnuštou elintärkien tarpehen kunnivoittua ta kannuštua alkuperäiskanšojen oikeukšie, kumpaset pohjauvutah niijen poliittisih, talouvellisih ta sosiaalisih struktuuriloih šekä kulttuurih, henkisih perintehih, istorijah ta filosofijah, erityisešti tunnuštou alkuperäiskanšojen oikeukšie omih maih, alovehih ta luonnonvaroih,

tunnuštou lisäkši elintärkien tarpehen kunnivoittua ta kannuštua alkuperäiskanšojen oikeukšie, kumpaset on vahvissettu valtijojen kera luajituilla šopimukšilla ta toisilla rakentavilla järještelyillä,

šuhtautuu myönteisešti šiieh, jotta alkuperäiskanšat yhissytäh, jotta parantua poliittisie, talouvellisie, sosiaalisie ta šivissykšellisie olojah šekä lopettua kaikenmoisen diskriminoinnin ta piinamisen šielä, missä niitä esiintyy,

on varma šiitä, jotta ohjuamalla iččieh šekä omih maih, alovehih ta luonnonvaroih vaikuttavua kehityštä alkuperäiskanšat voijah šäilyttyä ta vahvistua omie

instituuttija, kulttuurie ta perintehie šekä auttua kehittyö omien pyrkimyksien ta tarpehien mukah,

tunnuštau, jotta alkuperäiskanšojen tiijon, kulttuurien ta perinteellisien käytäntöjen kunnivoittamini auttau ympäristön kestävyä ta tašapuolista kehityštä ta asienmukaista hoituo,

koroštau alkuperäiskanšojen majjen ta alovehien demilitarisoinnin ošuuuta rauhah, talouvelliseh ta sosiaaliseh progressih ta kehitykšeh šekä yhteisymmärrykšeh ta yštävällisih šuhtehih muajilman kanšakuntien ta kanšojen välillä,

tunnuštau erityisešti alkuperäiskanšoih kuuluvien perehien ta yhteisöjen oikeuven šäilyttyä lapšen oikeuksien mukani yhtehini vaštuo lapšieh kašvatuksešta, koulutuksešta ta hyvinvoinnista,

kaččou, jotta valtijojen ta alkuperäiskanšojen välisissä šopimukšissa ta toisissa rakentavissa järještelyissä vahvissetuieh oikeuksih liittyy eryähissä tapahukšissa kanšainvälistä merkityštä, etuo, vaštuo ta luontuo,

kaččou niise, jotta šopimukšet ta toiset rakentavat järještelyt šekä niijen ilmentämät šuhteet muovošsetah peruštan alkuperäiskanšojen ta valtijojen välisen kumppanuuvven vahvistamisella,

tunnuštau, jotta Yhistynehien Kanšakuntien peruškirja, talouvellisie, sosiaalisie ta šivissyksellisie oikeuksie koškeva kanšainvälini yleisšopimuš ta kanšalaisyksie ta poliittisie oikeuksie koškeva kanšainvälini yleisšopimuš šekä Wienin Deklaratijo ta toimintaohjelma vahvissetah kaikkien kanšojen ičemiäryämisoikeuven peruštavan merkitykšeh, tämän oikeuven peruštehella kanšat miärätäh vapuašti poliittisen statussin ta ylläpietäh vapuašti omua talouvellista, sosiaalista ta šivissyksellistä kehityštä,

pitäy mieleššä, jotta mitänä täššä Deklaratijošša ei šua rikkuo miltänä kanšalta šen, ičemiäryämisoikeutta, kumpaista še käyttäy kanšainvälisen oikeuven mukah,

on varma šiitä, jotta alkuperäiskanšojen oikeuksien tunnuštamini tällä Deklaratijolla auttau valtijojen ta alkuperäiskanšojen välisie šopušointusie yhteistyöšuhtehie, kumpaset pohjauvutah oikeuvenmukaisuuvven, kanšanvallah, ihmisoikeuksien kunnivoittamisen, epädiskriminoinnin ta tunnollisuuvven prinsippiloih,

ehottau valtijoja piteliytyö kaikkie, erityisešti ihmisoikeuksih liittyvie lupauksie, kumpasie kanšainvälisien asiekirjojen mukah šovelletah alkuperäiskanšoih, šekä panomah ne tehokkahašti täytäntöh neuvotellen ta toimien yhteistyöššä vaštuoavien kanšojen kera,

koroštau, jotta Yhistynehillä Kanšakunnilla on tärkeie ta jatkuva tehtävä alkuperäiskanšojen oikeuksien auttamiseššä ta šuojelomiseššä,

uškou, jotta tämä Deklaratijo on uuši tärkeie aškel pyrittyässä alkuperäiskanšojen oikeuksien ta vapauksien tunnuštamiseh, auttamiseh ta šuojelomiseh šekä kehittyässä Yhistynehien Kanšakuntien järještelmän asienkuuluvua toimintua tällä alalla,

tunnuštou ta vahvistou, jotta alkuperäiskanšah kuuluvilla yksilöillä on oikeuš kaikkih kanšainväliseššä oikeuvešša tunnušsettuih ihmisoikeukših ilmain diskriminointie ta jotta alkuperäiskanšoilla on kollektiivisie oikeukšie, kumpaset ollah välttämättömie niijen olomaššaololla, hyvinvoinnilla ta kokonaiskehitykšellä kanšoina,

tunnuštou, jotta alkuperäiskanšojen tilanneh eruou eri alovehilla ta eri maissa, ta jotta kanšallisien ta alovehellisien erityispiirtehiem šekä erimoisien istorijallisien ta kulttuurisien perintehiem merkityš olis otettava huomijoh,

julistou juhlallisešti šeuruavan Yhistrynehien Kanšakuntien Deklaratijon alkuperäiskanšojen oikeukšista malliksi, kumpaista pitäy piteliytyö kumppanuuvven ta keškinäisen kunnivoitukšen henkeššä:

1. pykälä

Alkuperäiskanšoilla on oikeuš kollektiivisešti tai yksilöinä käyttä täyšimiäräsešti kaikkie Yhistrynehien Kanšakuntien peruškirjaššä, ihmisoikeukšien yleismuajilmalliseššä Deklaratijoššä ta ihmisoikeukšie koškevaššä kanšainväliseššä oikeuvešša tunnušsettuja ihmisoikeukšie ta perušvapaukšie.

2. pykälä

Alkuperäiskanšat ta niihi kuuluvat yksilöt ollah vapuat ta yhenvertaset kaikkien muijen kanšojen ta yksilöjen kera, ta niillä on oikeukšijah käyttäššä oikeuš olla vapaina kaikenmoisešta, erityisešti alkuperäiskanšan tauštah tai identiteettih peruštavašta, diskriminoinnista.

3. pykälä

Alkuperäiskanšoilla on ičemiäryämisoikeuš. Tämän oikeuven peruštehella ne miärätäh vapuašti poliittisen ašeman ta kehitetäh vapuašti talouvellisie, sosiaalisie ta šivissykšellisie olojah.

4. pykälä

Ičemiäryämisoikeutta käyttäššä alkuperäiskanšoilla on oikeuš autonomijah ta ičehallintoh aseissa, kumpaset liitytäh niijen šisäisih ta paikallisih aseih šekä niijen ičehallintotehtävien rahotuškeinoih.

5. pykälä

Alkuperäiskanšoilla on oikeuš šäilyttyä ta vahvistua erillisie poliittisie, oikeuvellisie, talouvellisie, sosiaalisie ta šivissykšellisie instituuttijah, šäilyttyän šamalla oikeuvel ošallistuo oman tahon mukah täyšimiäräsešti valtijon poliittiseh ta sosiaaliseh elämäh šekä talouš- ta šivissyšelämäh.

6. pykälä

Jokahisella alkuperäiskanšah kuuluvalla yksilöllä on oikeuš kanšalaisuuteh.

7. pykälä

1. Alkuperäiskanšah kuuluvilla yksilöillä on oikeuš elämäh šekä henkilökohtaseh ruumihilliseh ta henkiseh koškemattomuuteh, vapauteh ta turvallisuuteh.

2. Alkuperäiskanšoilla on kollektiivini oikeus elyä vapaašti, rauhašša ta turvallisešti erillisinä kanšoina, eikä niihi šua käyttöä joukkotuhontua tahi muuta väkivaltua, niin kuin lapšien šiirtämini pakolla ryhmäštä toiseh.

8. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla ta niihi kuuluvilla yksilöillä on oikeus šiih, jotta ei niitä pakkošulauteta eikä niijen kulttuurie tuhota.

2. Valtijot taritah tehokkahat puoluššusjärješšelmät, kumpaset košetah:

- a) toimintua, kumpasen tarkotukšena ta vaikutukšena on še, jotta alkuperäiskanšoilta riiššetäh niijen koškemattomuus erillisinä kanšoina tahi niijen kulttuuriset arvot, šekä etnini identiteetti;
- b) toimintua, kumpasen tarkotukšena tahi vaikutukšena on alkuperäiskanšojen ta niihi kuuluvien yksilöjen maijen, alovehien ta luonnonvarojen riištämini;
- c) kaikenmoisie väještön pakkošiiroja, kumpasien tarkotukšena tahi vaikutukšena on minnih alkuperäiskanšojen ta niihi kuuluvien yksilöjen oikeuven loukkuamini ta heikontamini;
- d) kaikenmoista pakkošulauttamista tahi -liittämistä;
- e) kaikenmoista propagandua, kumpasen tarkotukšena on auttua alkuperäiskanšoih ta niihi kuuluvih yksilöih kohistuvua rotudiskriminointie tahi kehottua šiihi.

9. pykälä

Alkuperäiskanšoilla ta niihi kuuluvilla yksilöillä on oikeus kuuluo alkuperäisyhteisöh tai -kanšakuntah kyšeisen yhteisön tai kanšakunnan perintehien ta tapojen mukah. Tämän oikeuven käyttämiseštä ei šua šeurata mimmoistakana diskriminointie.

10. pykälä

Alkuperäiskanšoja ei šua šiirtyä pakolla mailtah tai alovehiltah. Alkuperäiskanšoja ei šua muuttua uuvvella paikalla ilmain niijen vapuata ta tietoh peruštuvua ennakošuoštumušta eikä ennenin kuin on šovittu asienmukasešta ta oikeuvenmukasešta korvauksešta ta mahollisuukšien mukah jälelläh myöštymiseštä.

11. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeus harjottua ta elävyttyä kulttuurisie perintehieh ta tapojah. Tähä šiältyy oikeus šäilyttyä, šuojella ta kehittyä niijen kulttuurien aikasempie, nykysie ta tulovie ilmeštymismuotoja, kuin arheologisie ta istorijallisie kohtehie, esinehie, mallija ta seremonioja, tehnikkua šekä kuvataitehie ta esittämistaitehie ta kirjallisuutta.

2. Valtijot hyvitetäh tehokkahien, yheššä alkuperäiskanšojen kera kehitettyjen järještelmien avulla alkuperäiskanšojen kulttuurisen, henkisen, uškonnollisen ta henkellisen omaisuuvven, kumpani on otettu näiltä kanšoilta ilmain niijen vapuata

ta tietoh peruštuvua ennakkošuoštumušta tahi rikkomalla niijen lakija, perintehie ta tapoja, ta tämä hyvityštoiminta voipi šisältyä myöštymisen.

12. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeuš ilmottua, harjottua, kehittyä ta opaštua henkellisie ta uškonnollisie perintehieh, tapojah ta seremonijojah, oikeuš šäilyttyä, šuojella ta käyttyä rauhašša uškonnollisie ta kulttuurikohtehieh, oikeuš käyttyä seremonijaesinehieh ta miärätä niijen käytöštä šekä oikeuš omien kuollehien ruumihien tai niijen jiännökšien kotiuttamish.

2. Valtijot pyritäh mahollistamah niillä olevien seremonijaesinehien ta kuollehien ruumihien tai niijen jiännökšien šuavutettavuuvven ta/tai myöštymisen alkuperäiskanšoilla yheššä alkuperäiskanšojen kera kehitettyjen oikeuvenmukasien ta tehokkahien järještelmien avulla.

13. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeuš elävyttyä, käyttyä, kehittyä ta šiiirtyä tulovilla šukupolvilla omua istorijua, kielie, šuullisie perintehie, filosofijua, kirjutušjärještelmijä ta kirjallisuutta šekä oikeuš nimittyä ta šäilyttyä omat yhteisön-, paikan- ta henkilönnimet.

2. Valtijot toteutetah tehokkahat toimet varmistuakšeh, jotta tätä oikeutta šuojellah ta jotta alkuperäiskanšat voijah ymmärtyä poliittisie, oikeuvellisie ta hallinnollisie toimintoja šekä tulla iče ymmärretyiksi niissä, tarvittuas's'a tulkkauksen avulla tai muilla asienmukasilla keinoilla.

14. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeuš peruštua omie koulujärještelmie ta -laitokšie, kumpaset annetah koulutušta niijen omilla kielillä niijen kulttuurisih opaššuš- ta oppimiskeinoih šopivalla tavalla, šekä oikeuš ohjata niitä.

2. Alkuperäiskanšoih kuuluvilla yksilöillä, erittäin lapšilla, on oikeuš šuaha valtijon koulutušta šen kaikilla tašoilla ta kaikissa muotoloissa ilmain diskriminointie.

3. Valtijot toteutetah yheššä alkuperäiskanšojen kera tehokkahat toimet, jotta alkuperäiskanšoih kuuluvat yksilöt, erittäin lapšet, niise niijen yhteisöjen ulkopuolella eläjät lapšet, voijah šuaha oman kulttuurin opaššušta ta omakielistä opaššušta mahollisuukšien mukah.

15. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeuš oman kulttuurin, perintehien, istorijan ta pyrkimykšien arvoššukšeh ta moninaisuuteh, kumpasien on asienmukasešti kuvaššuttava koulutukšešša ta julkisešša viessinnäššä.

2. Valtijot toteutetah alkuperäiskanšojen kera neuvotellen ta yhteistyöššä toimien tehokkahat toimet, kumpasilla eššetäh ennakkoluuloja, poissetah diskriminointie ta eissetäh šuvaiččevuutta, yhteisymmärryštä ta hyvie šuhtehie alkuperäiskanšojen ta kaikkien toisien yhteiskuntaryhmien kešen.

16. pykälä

21. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on syrjimätöin oikeuš talouvellisien ta sosiaalisien olojen parentamiseh, šemmosillaki aloilla, kuin koulutuš, ammatti- ta täyvennyškoulutuš, työllistämieni, elinmahollisuuvvet, tervehyš ta sosiaaliturva.

2. Valtijot toteutetah tehokkahat toimet ta tarvittuas's'a erityistoimet, kumpasilla varmissetah alkuperäiskanšojen talouvellisien ta sosiaalisien olojen jatkuva parentamieni. Erityistä huomijuo pitäy kiinittyä alkuperäiskanšoih kuulujien vanhukšien, naisien, nuorien, lapšien ta vammaisihmisien oikeukših ta erityistarpehieh.

22. pykälä

1. Tätä Deklaratijuo käytäntöh pannešša pitäy kiinittyä erityistä huomijuo alkuperäiskanšojen vanhukšien, naisien, nuorien, lapšien ta vammaisihmisien oikeukših ta erityistarpehieh.

2. Valtijot toteutetah yheššä alkuperäiskanšojen kera toimet, kumpasilla varmissetah, jotta alkuperäiskanšojen naisilla ta lapšilla on mahollisuus käyttyä täyšimiäräsešti šuojelu- ta takuutoimintoja kaikenmoista väkivaltua ta diskriminointie vaštah.

23. pykälä

Alkuperäiskanšoilla on oikeuš miärätä ta kehittyä enšišijasie tavoittehie ta strategijoa kehittymisoikeuven mahollistamisekši. Alkuperäiskanšoilla on erityisešti oikeuš ošallistuo aktiivisešti niieh vaikuttavien tervehyönhuolto ta elinohjelmien šekä muijen talouvellisien ta sosiaalisien ohjelmien kehittämiseh ta niistä piättämiseh šekä alkuperäiskanšoilla on oikeuš mahollisuukšien mukah hallita näitä ohjelmie omien toimielimien avulla.

24. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeuš käyttyä perintehellistä läkintyä ta šäilyttyä tervehyönhoitokäytäntöjäh, šamoin elintärkeijen läkintäh käytettävien kašvien, eläimien ta mineraalien šäilyttämieni. Alkuperäiskanšoih kuuluvilla yksilöillä on niise syrjimätöin oikeuš šuaha kaikkie sosiaali- ta tervehyönhuoltopalveluja.

2. Alkuperäiskanšoih kuuluvilla yksilöillä on taša-arvoni oikeuš korkeimpah šuavutettavissa olijah ruumihillisen ta henkisen tervehyön tašoh. Valtijot toteutetah tarvittavat toimet, kumpasilla pyritäh šuavuttamah ašteittain tämän oikeuven täyšimiäräni toteutumieni.

25. pykälä

Alkuperäiskanšoilla on oikeuš šäilyttyä ta vahvistua omaperäistä henkellistä yhtevyttä perintehellisešti heilä kuulujien tahikka muilla tavoin käytettyjen maijen, alovehien, vesistöjen, merien rannikkojen ta toisien luonnonvarojen kera, ta on oikeuš olla tältä ošin vaštuušša tulovien šukupolvien ieššä.

26. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeus omiin maihin, alovehisiin ja luonnonvaroihin, kumpasien perinteellisesti on omistettu tai milläin toisilla keinoin käytetty ja hankittu.
2. Alkuperäiskanšoilla on oikeus omistua, käyttää, kehittää ja hallita niitä maita, alovehien ja luonnonvaroja, kumpasien perinteellisesti omistettuja ja käytettyjä tai kumpasien on milläin toisilla keinoin hankittu.
3. Valtiot tunnustetaan oikeudellisesti nämä maat, alovehet ja luonnonvarat ja suojella niitä lakien mukaisesti. Tämän tunnustamisen on tapahuttava täydellä kunnioitukseksi alkuperäiskanšojen tapoja, perinteitä ja muunhallintajärjestelmien kohtaan.

27. pykälä

Valtiot perustetaan ja pannaan käytäntöön yhteisessä alkuperäiskanšojen kera oikeudenmukaisen, riippumattoman, puolueettoman, avoimen ja läpinäkyvän järjestäytävän, tunnustuksen ja ratkaistuksen alkuperäiskanšojen maita, alovehien ja luonnonvaroja koskivat oikeudet. Alkuperäiskanšoilla on oikeus osallistua tähän järjestäytävään.

28. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeus korvaukseen tavalla, kumpani voipi sisältyä samoin palauttamisen, tai jos palauttamini ei ole mahdollista, niin asienmukaiseen, oikeudenmukaiseen ja kohtuulliseen korvaukseen perinteellisesti omistamistään tai muuten hallussa pitämistään tai käyttämistään maista, alovehista ja luonnonvaroista, kumpaset on toimittu väkivalloiksi tai on takavarikoitu, otettu haltuun tai vallattu tai kumpasien on käytetty ja hävitetty ilman näiden kanšojen ennakko-suostumusta.
2. Jos näiden kanšojen kera ei ole muuta vapuaehtoista sopimusta, niin korvauksen suoritetaan luavuttain, kovaltaan ja oikeudelta asemaltaan vastuuvina maina, alovehina ja luonnonvaroina tai rahakorvauksena tai toisena asienmukaisena korvauksena.

29. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeus säilyttää ja suojella ympäristönsä sekä omien maijien, alovehien ja luonnonvarojen tuotantokykyä. Valtiot otetaan käyttöön ja pannaan käytäntöön alkuperäiskanšoilla tätä säilyttämistä ja suojelua varoin tarkotettuja avustussuohjelmien ilman diskriminointia.
2. Valtiot toteutetaan tehokkaat toiminnat varmistuksien, jotta ei alkuperäiskanšojen mailla ja alovehilla varasteta eikä lopuksi joidenkin vuarallisten aineiden ilman niiden vapuuta ja tietoa perustuvaa ennakko-suostumusta.
3. Valtiot toteutetaan lisäksi tehokkaat toiminnat varmistuksien tarviuusien, jotta alkuperäiskanšojen terveyden tarkkailu- ja ylläpitämisohjelmien pannaan asienmukaisesti täytäntöön sen muutosina, mimmosina vuarallisten aineiden vaikutuksen joutuneet kansat kehitetään ja toteutetaan niitä.

30. pykälä

1. Alkuperäiskanšojen mailla ta alovehilla ei šua šuorittua šotatoimintua, još še ei ole peruššettu valtijan intressijen hyväkši tahikka još šiitä ei ole muitein vapuašti šovittu alkuperäiskanšojen kera elikkä još ne ei ole šitä kyšyttty.

2. Valtijot neuvotellah tehokkahašti alkuperäiskanšojen kera ta erityisešti näijen kanšojen etuššušelimien kera asienmukasien järještelytapojen toimehpanomisešta ennen niijen maijen tahi alovehien käyttämistä šotatoimintah.

31. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeuš šäilyttyä, hallita, šuojella ta kehittyä omua kulttuuriperintyö, perinnehtietoja ta perintehellisie kulttuuri-ilmaisuja šekä tiijon, teknologijan ta kulttuurin eri muotoja, käytyän hyväkši ihmis- ta geneettisie voimavaroja, šiemenie, lääkkeitä, tietoja eläimien ta kašvien ominaisuukšista, šuullista perinnehtä, kirjallisuutta, urheiluo šekä perintehellisie pelijä ta leikkijä šekä kuvataitehie ta esityštaitehie. Alkuperäiskanšoilla on vielä oikeuš šäilyttyä, hallita, šuojella ta kehittyä tähä kulttuuriperintöh, perinnehtietoh ta omih perintehellisih kulttuuri-ilmaisuih liittyvyä henkistä omaisuutta.

2. Valtijot toteutetah yheššä alkuperäiskanšojen kera tehokkahie toimintoja, kumpasilla tunnuššetah ta šuojellah niijen oikeukšien käyttämismahollisuutta.

32. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeuš miärätä ta kehittyä enšišijasie prioritettija ta strategijoja omien maijen tahi alovehien ta toisien luonnonvarojen kehittämistä ta käytyö varoin.

2. Valtijot neuvotellah perinpohjin ta toimitah yhteistyöššä alkuperäiskanšojen kera niijen omien etuššušelimien kera šuahakšeh niijen vapuan ta tietoh peruštuvan ennakošuoštumukšen ennen kuin valtijot hyväkšytäh projektija, kumpaset vaikutetah alkuperäiskanšojen maih tahi alovehih ta toisih luonnonvaroih, erityisešti kehittyässä, käytyässä ta hyövynnettyässä mineraali- ta vesivaroja tahi toisie luonnonvaroja.

3. Valtijot taritah tehokkahat hyvityšjärještelmät, kumpasien avulla korvatah asienmukasešti ta oikeuvenmukasešti ennen mainittu toiminta, ta niijen pitäy toteuttua asienmukaset toiminnat, kumpasilla lievennetäh ympäristöh ohjattuja talouvellisie, sosiaalisie, šivissykšellisie ta henkellisie haittavaikutukšie.

33. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeuš miärätä omašta identiteetistä ta jäšenyvveštä omien tapojen ta perintehien mukah. Še ei häiriče alkuperäiskanšoih kuuluvien yksilöjen oikeutta šuaha oman elinvaltijan kanšalaisuuš.

2. Alkuperäiskanšoilla on oikeuš miärätä omien toimintaelimien struktuurit ta valita niijen jäšenet omien järještelytapojen mukah.

34. pykälä

Alkuperäiskanšoilla on oikeuš kehittyä ta šäilyttyä omien toimintaelimien struktuurija šekä omie tapoja, henkellisyyttä, perintehie, järještelytapoja ta

käytäntöjä sekä mahdollisia oikeusjärjestelmiä ja -tapoja kansainvälisten ihmisoikeusnormien mukana.

35. pykälä

Alkuperäiskanšoilla on oikeus määrätä niihin kuuluvien yksilöiden velvollisuuksiin yhteisöihin kohtaan.

36. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla, erityisesti kansainvälisten rajojen jakamilla kanšoilla, on oikeus säilyttää ja kehittää rajat ylittävien yhteyksien, suhteiden ja yhteistyön, kumpasikin kuuluu henkellisiin, šivissyksellisiin, poliittisiin, talouvellisiin ja sosiaalisiin toimintoihin, niihin kuuluvien yksilöiden ja rajojen toisella puolella elävien kanšojen kera.

2. Valtiot toteutetaan alkuperäiskanšojen kera neuvotellen ja yhteistyössä toimien tehokkaat toiminnot, kumpasikin helpotetaan tämän oikeuden käyttämistä ja varmistetaan sen toteutumista.

37. pykälä

1. Alkuperäiskanšoilla on oikeus valtioiden ja seuraajavaltioiden kera luajittujen šopimukšien ja muiden rakentavien järjestelyjen tunnuštamiseen, on oikeus niitä pitelytyö ja šuuttua ne voimahan, sekä šiihin, jotta valtiot kunnivoitetaan ja pitelyvytään näitä šopimukšien ja toisten rakentavien järjestelyjä.

2. Mitänä tässä Deklaratiossa ei šua šelvittyä šillä tavoin, jotta se vähentäis tahikka poistais alkuperäiskanšojen oikeuksien, kumpasikin on määrätty šopimukšilla ja toisilla rakentavilla järjestelyillä.

38. pykälä

Valtiot toteutetaan alkuperäiskanšojen kera neuvotellen ja yhteistyössä toimien asienmukaiset toiminnot, kumpasikin kuulutetaan lakienluajintatoiminnot tämän Deklaration tavoitteiden šuavuttamiseksi.

39. pykälä

Alkuperäiskanšoilla on oikeus šuaha valtioilta ja kansainvälisen yhteistyön kautta talouvellista ja teknistä apua, jotta ne voivat toteuttaa tähän Deklaratiossa šisältyvien oikeuksien.

40. pykälä

Alkuperäiskanšoilla on oikeus asienmukaisiin ja oikeusmukaisiin järjestelytapoihin, kumpasikin ratkaissahan niiden konfliktit ja riidat valtioiden tai toisten osapuolien kera, on oikeus šuaha asieta koškija päätöš viipymättä ja on oikeus tehokkaiden oikeusšuojakeinoin kaikkien yksilöllisten ja kollektiivisten oikeuksien rikkomista vastaan. Tämöšessä päätöšessä pitäy ottaa asienmukaisesti huomioon alkuperäiskanšojen tavat, perinteet, šiännöt ja oikeusjärjestelmät sekä kansainväliset ihmisoikeudet.

41. pykälä

Yhitynehen Kanšakuntien järještelmän elimien ta erityisjärještöjen šekä toisien hallitušvälisien järještöjen pitäy etuštua tämän Deklaratijon täyšimiäristä toteutumista järještämällä ošaltah yhteistyötä, rahotukšen ta teknisen avun mahollistamiseksi. Pitäy ottua käyttöh keinoja, kumpasilla varmissetah alkuperäiskanšojen ošallistumini niihi vaikuttavih aseih.

42. pykälä

Yhitynehet Kanšakunnat, šen elimet, kumpasih kuuluu alkuperäiskanšojen aseita käsittelevä pišyvä foorumi, šekä erityisjärještöt (mukah lašettuna muan tašolla toimijat), ta jäšenvaltijot etušetah tämän Deklaratijon kunnivoittamista ta täyšimiäristä šoveltamista šekä šeuratah tämän Deklaratijon vaikuttavuutta.

43. pykälä

Täššä Deklaratijošša tunnušetut oikeuvet peruššellah, järješetäh muajilman alkuperäiskanšojen šäilymisen, arvon ta hyvinvoinnin turvuamiseksi tarvittavan vähimmäišašon.

44. pykälä

Kaikki täššä Deklaratijošša tunnušetut oikeuvet ta vapauvet šovitah alkuperäiskanšoih kuuluvilla miehillä ta naisilla yhenvertasešti.

45. pykälä

Mitänä täššä Deklaratijošša ei šua šelittyä rajottavan tahikka lopettavan alkuperäiskanšojen nykysie tahi mahollisie tulovie oikeukšie.

46. pykälä

1. Mitänä täššä Deklaratijošša ei šua šelittyä merkittävänä vaikka min valtijon, kanšan, ryhmän tahi henkilön oikeutta ošallistuo toimintah tahi šuorittua tehtävie, kumpaset rikottais Yhitynehen Kanšakuntien peruškirjan lakija, eikä šua šelittyä luvattavana tahi yllyttävänä šuorittua tehtävie, kumpaset kokonah tahi ošittain hajotettais täyšivaltasien ta iččenäisien valtijojen alovehellista kokonaisuutta ta poliittista yhtenäisyyttä.

2. Käytettyässä täššä Deklaratijošša ilmaistuja oikeukšie pitäy kunnivoittua kaikkie ihmisoikeukšie ta perušvapaukšie. Täššä Deklaratijošša ilmaistujen oikeukšien käyttämiseh voipi kohistua ainuoštah lailla šiävettyjä rajotukšie kanšainvälisien ihmisoikeušelvettehien mukah. Näijen rajotukšien ei šua olla diskriminoivie ta niijen pitäy olla ehottoman välttämättömie ainuoštah šen varmistamiseksi, jotta toisien oikeuvet ta vapauvet tunnušetah ta niitä kunnivoitetah asienmukasešti ta jotta demokraattisen yhteiskunnan oikeudet ta tärkeimmät vuatimukšet toteutetah

3. Tämä Deklaratijo on tulkittava oikeuvenmukaisuuvven, demokratijan, ihmisoikeukšien kunnivoittamisen, taša-arvon, yhenvertaisuuvven, hyvän hallinnon ta vilpittömän mielen periaattehien mukah.